

УДК: 37 (477) «1991-2014»

Т.А. Литвиненко

ПРИВАТНІ СЕРЕДНІ ТА ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ

Розглядається місце і роль приватних середніх та вищих навчальних закладів в українській національній системі освіти. Автор підкреслює, що приватні навчальні заклади сприяли становленню ринкових відносин і громадянського суспільства в Україні, а також прискореному процесу впровадження новітніх інформаційних технологій.

Ключові слова: приватні середні та вищі навчальні заклади, інтелектуальний потенціал, інформаційні технології.

Рассматривается место и роль частных средних и высших учебных заведений в украинской национальной системе образования. Автор подчеркивает, что частные учебные заведения способствовали становлению рыночных отношений и гражданского общества в Украине, а также ускоренному процессу внедрения новейших информационных технологий.

Ключевые слова: частные средние и высшие учебные заведения, интеллектуальный потенциал, информационные технологии.

The place and role of private secondary and higher educational institutions in the Ukrainian national system of education are considered in the article. The author emphasizes the fact that private educational institutions promoted the formation of market relations and civil society in Ukrainian, contributed to the accelerated process of new informational technologies application. Conclusions are made that secondary and higher education is one of basic values of the Ukrainian society. Therefore progress of the certain person and in general positive development of all society depends on quality of the offered secondary and higher education in the state. Private schools and higher educational institutions play an important role in a national education system, and emergence of new forms of educational activity, introductions in practice of non-standard methods of training and education put in the forefront such problem as scientific justification of pedagogical expediency of their introduction, a comparative assessment of traditional and innovative approaches, carrying out scientific monitoring of new technologies. It is noted that educational institutions of non-state form of ownership promote process of democratization of an education system, blasting a monopoly position and dictatorship of the state educational institutions, in education, to expansion of opportunities of a choice and receiving the higher education, activization of innovative activity, to introduction of essentially new forms and methods of study and education, management of all these processes.

Key words: private secondary and higher educational institutions, intellectual potential, informational technologies.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття знаменний для України багатьма віхами. Однією з них можна визнати десятиріччя небюджетного сектору України. Саме поява інституту приватної освіти стала поштовхом до серйозних трансформацій у системі освіти взагалі, оскільки вона створила здорову конкуренцію завдяки впровадженню низки нових спеціальностей, використанню інноваційних методів і програм навчання, тощо. Приватна освіта в нашій країні виникла як відповідь на гостру потребу оптимізації освіти в нових соціально-економічних умовах.

В умовах формування незалежної держави національна освіта набуває нового якісного змісту в сучасній історії України. На початку ХХІ ст. система освіти в нашій країні сформувалась на основі об'єднання навчальних закладів, що ґрунтуються на різних формах власності. При цьому процес створення й активізація діяльності приватних ВНЗ зростає. Хоча до цього часу особливої уваги потребує правова природа їхнього створення і функціонування як елемента нормативної складової процесу інституціоналізації. Особливо важливою є розробка проблем розвитку правового статусу приватних ВНЗ як комплексу правових засад, що забезпечують його організацію і діяльність, відтворюють його становище як у системі вищої освіти, так і в колі суб'єктів ринкової економіки.

Аналіз актуальних досліджень. Запропонована тематика протягом останніх двох десятиліть доволі активно досліджується істориками. Велика увага даному питанню приділяється в роботах Ю. Іванова, який розглядає діяльність вищих навчальних закладів України, досліджує підходи до їх управління. Так, у роботі «Проблеми конкурентоспроможності вищих навчальних закладів України: теорія і практика» [3] розглядаються підходи щодо формування конкретних переваг вищих навчальних закладів, досліджено найбільш розвинені регіони в даній галузі.

Дослідження теоретичного аналізу проблеми реформування освіти у поєднанні з практичними підходами до реформ, здійснив В. Журавський в книзі «Вища освіта як фактор державотворення і культури в

Україні» [2]. Він зазначає, що демократична держава в Україні стане не декларацією, а реальністю за умови високої освіченості та культури її громадян. Серед робіт, які з'явилися в цей час і були присвячені вивченню окремих аспектів даної проблеми, варто відзначити дослідження В. Астахової [6], А. Гончаренко [1], К. Січкаренко [4].

Мета статті – розглянути місце і роль приватних середніх та вищих навчальних закладів в українській національній системі освіти, проаналізувати розвиток недержавних середніх та вищих навчальних закладів освіти в Україні. На основі мети вирішено виконати наступні завдання: визначити місце і роль приватних середніх та вищих навчальних закладів в українській національній системі освіти; дослідити основні етапи та наслідки її розвитку в час становлення і розбудови незалежної держави.

Виклад основного матеріалу. В Україні вища освіта є вагомим чинником людського розвитку й економічного зростання. Проблема докорінної зміни підходів до освіти, передусім до вищої освіти, постала на початку 80-х років ХХ ст. Зміни у сфері освіти є органічною частиною загальних суспільних перетворень за останні два десятиріччя. Приватні школи та ВНЗ виникли завдяки таким змінам суспільно-економічного ладу України, як: становлення ринкових засад в економіці, відхід від централізованої державної системи освіти, поширення на ці заклади освіти приватних форм власності. Основними чинниками, які зумовили створення ВНЗ із недержавною формою власності, також є незадоволеність своїм матеріальним становищем, неможливість розкрити свій творчий потенціал у межах існуючої системи, а також комерціалізація освіти.

Загальні тенденції розвитку світової спільноти увійшли нині у сферу гуманізації і гуманітаризації, глобальних інновацій. Із проблемою гуманізації пов'язують сьогодні можливість розв'язання загальної кризи освіти в Україні. Поряд із цим сучасний світ рухається в напрямку інформаційного розвитку. У суспільствах інформаційного типу освітня система стає головним соціальним інститутом; змінюють-

ся взаємозв'язки освіти і суспільства загалом. Суттєво зростає й особистісна складова суспільного процесу, отже, мають бути змінені структура взаємодії суб'єктів і функціональне призначення системи. Це потребує принципово нових підходів до освіти, кардинальних змін як форми, так і змісту освітньої діяльності. Пошук шляхів такої докорінної перебудови ведеться сьогодні в усьому цивілізованому світі, роблять певні кроки в цьому напрямку і в Україні.

Розвиток нових технологій спонукає освітні системи до змін, до створення гнучких можливостей освіти. Просування до інформаційного суспільства, в якому виробництво і поширення інформації стає сферою зайнятості широких верств населення, а користування новими інформаційними технологіями – нормою для вчителя, викладача, учня, студента.

Основним видом їхньої роботи стає інтелектуальна праця, що вимагає високого рівня професійних знань, доступу до інформаційних потоків, складної інтелектуальної техніки і технології переробки, накопичення знань, правового захисту результатів цієї праці. Приватні вищі заклади освіти з'явилися порівняно недавно. Однак сьогодні вони відіграють важливу роль як у розширенні рівного доступу молоді до якісної освіти, так і впровадження інноваційних підходів, нових педагогічних технологій.

У цілому приватні навчальні заклади сприяли становленню ринкових відносин і громадянського суспільства в Україні. Державні і приватні навчальні заклади мають приблизно однаковий рівень кадрового забезпечення, але слід зазначити переваги навчальних закладів недержавної форми власності: швидке реагування на попит ринку праці; оперативне впровадження у навчальний процес нових дисциплін; залучення найбільш кваліфікованих викладачів за рахунок запровадження диференційованої оплати праці; оперативна апробація нових педагогічних технологій.

Появі розвитку приватних ВНЗ в Україні сприяє історичний досвід. Приватні навчальні заклади існували до переломного 1917 р. Окремі структури проіснували до

початку 1918 р., але розрив у традиціях стався саме внаслідок жовтневих подій: переважну більшість вільних навчальних закладів було закрито, приміщення реквізовано, викладацький корпус у масі своїй емігрував. Відродження ж приватного освітнього сектора в Україні можна віднести до 90-х років ХХ ст., причому у другій половині 1991 р. виникли перші ВНЗ такого типу, а в 1994-1995 рр. тенденція набула іншого характеру – почалася акредитація перших приватних ВНЗ. Зі створенням у 1992 р. Міжвідомчої (пізніше Державної) акредитаційної комісії процес державного визнання нових ВНЗ став більш організованим, хоч, далеко не всі проблеми було розв'язано.

Уже в 2003 році кількість ВНЗ недержавної форми власності III – IV рівня акредитації за станом на 1 січня 2003 р. становила 93 одиниці або 29% загальної кількості. Серед них 5 академій, 8 університетів, 80 інститутів, у яких навчалось 145,9 тис. студентів, або 9,4 % їх загального числа [2, с. 300-312].

Приватні ВНЗ прагнули заповнити ті ніші вищої освіти, які не були заповнені державними ВНЗ, або не задовольнили потреби населення. Тому у переважній більшості з них відкрилися економічні, юридичні, лінгвістичні спеціальності і водночас – соціологія, психологія, з'явилася і збереглась тенденція підготовки фахівців у сфері економіки.

До кінця тисячоліття вже досить чітко визначилися правила функціонування вищої школи, а саме: умови і норми державного визнання, нормативно-правова база існування, отримали дипломи встановленого державного зразка перші випускники, дало позитивні наслідки їх працевлаштування. Але і приватні, і державні освітні структури повинні мати всебічну підтримку держави, оскільки функція формування інтелектуального потенціалу суспільства виконується і тими й іншими, сприяючи розв'язанню завдань, що стоять перед суспільством, і зміцнюючи позиції держави.

Зберігаються проблеми й у плані забезпечення високої якості освіти в усіх альтернативних навчальних закладах. Не всі навчальні заклади, які отримали ліцензію на

освітню діяльність і навіть пройшли державну акредитацію, здатні забезпечити той рівень надання освітніх послуг, що вимагається від навчальних закладів. Це особливо стосується філій і навіть базових підрозділів ВНЗ, що створюються на периферії. Самі "приватники" підривають свій авторитет відсутністю нормального кадрового забезпечення, серйозної науково-дослідної роботи, недостатністю матеріально-технічної бази і, що особливо важливо, непрофесійним вирішенням питань управління [5, с.351-359].

Новий етап розвитку приватної освіти потребує від його творців і керівників нових, більш рішучих і послідовних підходів. Їм необхідне чітке визначення свого місця, своєї ніші в національній системі освіти, тверда позиція і впевненість у власних силах. Нам уявляється, що майбутнє приватних навчальних закладів України – це елітарна підготовка молоді до життя і праці на основі індивідуального підходу до навчання і виховання з використанням найновіших освітніх технологій, на базі матеріально-технічного забезпечення найвищого рівня.

Приватним навчальним закладам завжди був притаманний максимально високий рівень відповідальності за результати своєї праці. Приватний ВНЗ має більше незалежності у фінансуванні й у творчості, і це об'єктивно породжує велику відповідальність перед суспільством і державою, перед студентами та їх батьками, перед власним колективом викладачів і співробітників. Це вимагає постійної напруги, пошуку оптимальних шляхів руху вперед, удосконалювання діяльності кожного члена колективу і всього навчального закладу в цілому [6, с. 28-35].

Єдність освітньої концепції, прагнення досягти єдиної мети і постійний пошук оптимальних шляхів удосконалювання системи освіти в цілому і приватної освіти в цій системі зокрема мають вивести приватні навчальні заклади у число найпрестижніших, здатних розв'язувати найскладніші державні і громадянські проблеми на рівні вимог нового століття.

Розгляд приватної вищої освіти як цінності культури, яка сприймається дифере-

нційовано від вищої школи або ж як така, що має свої характерні прояви, є важливим фактором і критерієм інституціоналізації. Ця диференціація фіксується насамперед через сукупність додаткових функцій, виконуваних приватною вищою освітою стосовно суспільства взагалі.

Аналіз розвитку приватної вищої школи в Україні кінця 90-х років ХХ століття дозволив обґрунтувати наявність ряду специфічних функцій цієї галузі в країні, а саме: створення приватною вищою школою конкурентного середовища у сфері вищої та середньої освіти в цілому; додаткові можливості оновлення її ідеології через інституціоналізацію організацій; розвиток особливих механізмів організації індивідуалізованого навчально-виховного процесу; можливості оперативної апробації інноваційних педагогічних технологій [5, с.149-155]. Урахування зазначених тенденцій у галузі розвитку освіти формує особливу атмосферу трансформаційних змін в українському суспільстві та напрямків реформування його освітянського простору.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Середня та вища освіта – одна з базових цінностей українського суспільства. Тому від якості запропонованої середньої та вищої освіти в державі залежить успішність окремої людини і в цілому позитивний розвиток всього суспільства. Приватні середні та вищі навчальні заклади відіграють важливу роль в національній системі освіти, а поява нових форм освітянської діяльності, запровадження в практику нестандартних методів навчання та виховання висувують на перший план таку проблему, як наукове обґрунтування педагогічної доцільності їх запровадження, порівняльну оцінку традиційних та інноваційних підходів, проведення наукового моніторингу нових технологій.

Слід зазначити, що навчальні заклади недержавної форми власності сприяли: процесу демократизації системи освіти, підриву монопольного становища і диктату державних навчальних закладів у сфері освіти, розширенню можливостей вибору й одержання вищої освіти; зростанню чисельності студентів і відповідно збільшенню показника кількості студентів на 10

тис. населення; створенню конкурентного середовища, що стимулювало державні ВНЗ на пошук ефективних шляхів виходу з кризи в освіті, на оновлення змісту навчально-виховного процесу, його матеріально-технічної бази і кадрового потенціалу; активізації інноваційної діяльності, впровадженню принципово нових форм і методів навчання та виховання, управління цими процесами й особливо їх фінансування – одержання і використання небюджетних коштів; порятунку негативного впливу багатьох випускників середньої школи, одержання засобів до існування сотнями і тисячами вчителів, викладачів, учених, створенню сприятливих умов для їх творчої, інноваційної діяльності.

Дана тема потребує подальшого вивчення з використанням різноманітних документів, опублікованих матеріалів, а також нових методичних підходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко А. М. *Управління капіталом приватного вищого навчального закладу*/ Андрій Миколайович Гончаренко. – Авт. рефер. дис. на здобуття наук. ступ. к.е.н. – К. – 2009 – 20 с.
2. Журавський В.С. *Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні* / В.С. Журавський – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.
3. Іванов Ю.І. *Проблеми конкурентоспроможності вищих навчальних закладів України: теорія і практика: Монографія* / Ю.І. Іванов. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2010. – 136 с.
4. Січкаренко К.О. *Територіальна організація вищої освіти України*/ Кирило Олександрович Січкаренко.- Авт. рефер. дис. на здобуття наук. ступ. к.і.н. - К.-2010 – 20 с.
5. *Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант: Монография* / М-во образования Украины;/ ХГИ "НУА"; Под. общ. ред. В.И. Астаховой. – Х., 2009. – 464 с.
6. *Приватна школа України на шляху інновацій: Монографія* [Авт. колектив: Віктор Андрущенко, Борис Корольов, Валентина Астахова та ін.]: За ред. В. П. Андрущенка та Б. І. Корольова; Акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти, Харк. гуманіт. Ун-т «Нар. укр. акад». – Х.: Вид – во НУА, 2005. – 320 с.